

Magdaléna Hruška

David Kašpar: *Co dokáže kultura?*

Praha: Meziměsto. 2024. 128 s.

ISBN 978-80-909320-0-5

Koncem roku 2024 vydalo nakladatelství Meziměsto knihu *Co dokáže kultura?*, jejímž autorem je kulturní manažer, stratég i politik David Kašpar. Toto malé nezávislé nakladatelství literární dokumentaristky Michaely Hečkové se tak po letech vrátilo k tématu místních kulturních iniciativ a jejich vlivu na proměny měst, které bylo středem pozornosti už v první knize *O městech a lidech* z roku 2017. Kašpar si klade ještě ambicióznější cíl: poukázat na kulturu nejen jako na tvůrce identity a komunitního života, ale i na kulturu jako na klíčový motor ekonomického a sociálního rozvoje. Kašpar využívá metody sociálních věd a věnuje se v humanitních i sociálních vědách málo studovanému tématu kultury. Proto je dobré a důležité knihu kriticky představit.

David Kašpar napsal čtivý, entuziasticky laděný „manifest pro lidi, kteří chtějí způsobit změnu“ (jak sám autor uvedl v rozhovoru s Janem Gerychem pro *Archspace*, vychází toto označení z reakcí čtenářů, kteří knihu tímto způsobem vnímají), protkaný inspirativními příběhy nejen z ČR, ale i zahraničí. Nebrání se zde ani obnažení vlastního selhání, které využívá k formulaci obecných principů učení se z chyb. Kašpar prezentuje publikaci jako „výstup z dlouhodobého akčního výzkumu na dané téma“, tedy metodologického přístupu běžně využívaného v sociálních vědách k porozumění sociálním procesům v jejich přirozeném prostředí a čase. Práce však vykazuje určité metodologické limity, zejména v oblasti sebereflexe autorovy vlastní výzkumnické pozice. Tento nedostatek s sebou nese riziko potvrzování předem formulovaných předpokladů prostřednictvím selektivně interpretovaných dat. Ačkoli autor do textu zařazuje i některé externí zdroje, například výsledky dotazníkového šetření agentury STEM z roku 2023 zaměřeného na kulturní chování obyvatel hl. m. Prahy, příliš se nezabývá jejich hlubší analýzou či kontextualizací.

Publikace je členěná do devíti kapitol, přičemž každá reflektuje jeden z přívlastků kultury (např. kulturní veřejný prostor, kulturní instituce) nebo jejího propojení s dalšími oblastmi, jako například kultura a sousedství, kultura a kreativita. Teoreticky se proces „působení změny skrze kulturu“ pokouší v poslední kapitole zachytit konceptem efektu kulturní spirály. Text doprovází střídme abstraktní ilustrace Martina Svobody, fotografie z archivu autora a mapy dokreslující, o čem je řeč. V recenzi se zaměřím na Kašparovo pojetí kultury, resp. kulturní participace a strategického plánování rozvoje měst na přístupu bottom-up.

Kultura, na které se všichni neustále a přímo podílíme

V pozadí publikace stojí pojetí kultury v její nejširší možné podobě. Podle Kašpara se „za kulturou nechodí, kultura se žije v každodenním okamžiku“ (Kašpar a Gerych 2024). Přistupuje k ní jako k všeprostupujícímu prvku společenského ekosystému, přičemž přebírá a rozvíjí antropologické a sociální perspektivy. Ztotožňuje se s definicí urbanistky Lii Ghilardiové, pro kterou je kultura vším tím, co antropolog Ulf Hannerz nazývá „významy, které lidé vytvářejí a které lidi formují jako členy společnosti“ (cit. in: Kašpar 2024: 21). Vedle toho vnímá umění – často mylně ztotožňované s celou kulturou – jako její specifickou součást, jako „excelentní tvůrčí výkony jednotlivců nebo skupin v různých činnostech“ (Kašpar 2024: 21). Kašpar se zabývá tématem skutečně dostupné kultury. Vysvětluje důležitost přístupu oproštěného od paternalismu a rozvíjí úvahy o dostupnosti kultury, zejména v kontextu vztahu mezi centrem a periferií, stejně jako o strategiích práce s publikem. Nutno dodat, že označení „práce s publikem“ sám Kašpar neužívá, ale v knize jej lakonicky opisuje jako přístup, kdy se kulturní organizace zbavují překážek, které kladou svým návštěvníkům do cesty a od návštěvy (potažmo participaci na kultuře) je odrazují.

Podle Kašpara jsou pro kulturu klíčové aktivní kulturní účast a angažovaný přístup. Ostatně v kontextu (samo)správy měst zpochybňuje striktní dělení obyvatel na pasivní uživatele městského prostoru a jeho správce a navrhuje nové pojetí role občanů ve městě – nikoliv jen jako konzumentů služeb, ale jako spolutvůrců městského prostředí. Kašparovo pojetí kultury tak souvisí s pojetím odkazované perspektivy Kultura 3.0, kterou popsal profesor ekonomie kultury, expert na kulturní politiku a územní rozvoj založený na kultuře Pier Luigi Sacco. Východiskem této perspektivy, které Sacco formuloval v dokumentu zabývajícím se vývojem role kultury v ekonomice a ve kterém navrhuje nový přístup pro programování strukturálních fondů EU v období 2014–2020 (Sacco 2011), má být aktivní kulturní participace, kterou „rozumíme situaci, kdy se jednotlivci neomezují pouze na pasivní přijímání kulturních podnětů, ale jsou motivováni k tomu, aby využívali své dovednosti: tedy nejen poslouchali hudbu, ale sami ji hráli; nejen četli texty, ale také je psali, a podobně“ (Sacco 2011: 9).

Florida bez kritické reflexe

Za triviální považují pasáž vřazenou pod kapitulu s názvem *Kultura a kreativita* (Kašpar 2024: 66–68), ve které se Kašpar odkazuje na bestseller Richarda Floridy *The Rise of the Creative Class*. Floridovy myšlenky nesporně poskytly nový pohled na městský rozvoj, nelze však odmyslet, že již od svého představení v roce 2002 Floridova teorie „kreativní třídy“ čelí silné kritice, ať už s ohledem na metodologické nedostatky,¹ nebo proto, že opomíjí rizika gentrifikace a sociální nerovnosti, které mohou vzniknout v důsledku jednostranného zaměření na kreativní třídu. V českém prostředí shrnuli výhrady k této teorii Jan Kalenda a Tomáš Karger ve své stati „*Kreativní třída*“ v *kritické optice Bourdieuho teorie*, kde

¹ Například Jamie Peck tvrdí, že Floridova teorie postrádá jasný kauzální mechanismus a trpí kruhovou logikou. WIKIPEDIA contributors. 2025. „Creative class.“ *Wikipedia, The Free Encyclopedia*, 4. března 2025. Cit. 4. března 2025 (https://en.wikipedia.org/wiki/Creative_class).

upozorňují na neprůkaznost některých závěrů a zaměňování příčin a následků. Dále poukazují na nejasnou definici samotné kreativní třídy a na to, že příběh kreativní třídy může být zčásti příběhem politické mobilizace aktérů, kteří mají spadat do této třídy (Kalenda a Karger 2011: 11).

Je překvapivé, že se Kašpar rozhodl sáhnout po tomto snadno dostupném konceptu, aniž by kriticky reflektoval Floridova doporučení pro urbanistické plánování, jejichž aplikace vykazuje prokazatelné nedostatky. Tím zároveň neprojevil znalost komplexnějších přístupů, které zohledňují širší spektrum faktorů ovlivňujících městský rozvoj a snaží se minimalizovat negativní dopady na sociální soudržnost. Inkluzivnější, evropsky orientovaný a více participativní model nabízí například koncept kreativního města (Creative City) Charlese Landryho nebo koncept Creative Placemaking. Oba vycházejí ze společného myšlenkového základu – zkoumají roli kreativity v rozvoji měst a zdůrazňují kulturní a komunitní dimenzi urbanismu, společenskou inovaci, participaci a kvalitu městského prostředí. Landryho model kreativního města představuje dlouhodobou strategii městského plánování, která se zaměřuje na změnu celého ekosystému města (inovace, podnikání, kulturní politika, vzdělávání), a je zaměřený na systémovou změnu, zatímco Creative Placemaking má často menší měřítko – zaměřuje se na konkrétní místa ve městě (parky, náměstí, budovy) a jejich oživení prostřednictvím kulturních aktivit, spíše dočasné nebo experimentální projekty.

Na rozdíl od Floridy, který se primárně soustředí na ekonomický dopad kreativity, tyto přístupy kladou důraz na udržitelnost a sociální inkluzi. O tom, že si Kašpar uvědomuje, co obnáší a jaká rizika reálně představuje dobře míněná vize budoucnosti kultury, přesvědčuje v nadcházející kapitole o kulturním plánování (Kašpar 2024: 81–93), ve které srozumitelně postihuje i aspekty, které Florida ignoruje.

Radosti a strasti kulturního plánování

Kniha potvrzuje význam strategického plánování rozvoje měst, jehož katalyzátorem má být kultura a na němž se participativně podílí občané dané lokality nebo území. Přičemž koordinace a komunikace, respektive trojice: sdílet – dialog – naslouchat, zde představují klíčové faktory. To koresponduje s Kašparovou vizí podporovat decentralizované, spontánní iniciativy vycházející od samotných aktérů a systematicky zvyšovat dostupnost kultury. Zdůrazňuje význam bottom-up přístupu, který prostupuje celým textem. V závěru na výše zmíněném konceptu efektu kulturní spirály demonstruje, že rozhodujícím momentem spouštějícím změny – jeho slovy: impulzem, který může iniciovat ozdravný proces (Kašpar 2024: 112) – může být téměř jakýkoliv kulturně-umělecký projev, jako například divadelní inscenace, veřejný happening, urbánní intervence, komunitní festival a podobně. Ty následně vytváří nové a další synergie a akcelerují onu spirálu efektů kultury. Daný přístup koresponduje s tím, co Boltanski popisuje jako „projektovou obec“.

Ojedinelý pohled na kulturní politiku v českém prostředí

Témata, kterými se Kašpar v publikaci zabývá, dosud nebyla v odborné veřejnosti rozsáhle a systematicky diskutována. Žádná z dosud česky vydaných publikací nepostihuje tuto problematiku tak komplexně a především s jasnou ambicí „otevřít oči“ čtenářům.

V češtině sice vyšlo několik knih, které se věnují dílčím tématům z Kašparovy publikace, avšak žádná z nich nenabízí tak ucelený pohled podložený vlastními zkušenostmi a praxí. Přínosný vhled do zkušeností zástupců regionálních kulturních neziskových organizací přináší sborník *Autor motor animátor* (Durdilová et al. 2008). Dílčí témata, jako je práce s publikem nebo (lokální) kulturní politika, reflektují publikace vydané nakladatelstvím Institutu umění – Divadelního ústavu mezi lety 2009 a 2016. Patří mezi ně například *Re:Publikum – Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století* nebo tituly z ediční řady *Kultura & Arts management*. Právě v tomto nakladatelství vyšla v roce 2013 podruhé v rozšířeném vydání kniha Martina Cikánka *Kreativní průmysly – příležitost pro novou ekonomiku*. Ta má ke Kašparovu pojetí nejbližší svým důrazem na nutnost „přehodnocení“ dosavadního chápání ekonomie kultury. Rozměr lokální kulturní činnosti rozkrývá rovněž publikace *Kartografie (Eko)systémů / RurArtMap* (Mácha et al. 2022), která vyšla v roce 2022 jako součást stejnojmenného projektu zaměřeného na mapování a posilování regionálních kulturních iniciativ, jejich environmentální a sociální zaměření a vliv na místní komunity.

Další příklad transdisciplinárního výzkumu, který propojuje teatrologii se sociálními vědami, představuje disertační práce Petra Kodenka Kubaly *Pokušení romantické soudržnosti: rutina a revoluce v experimentálním divadle* (MUNI, 2021), která je výjimečná tím, že se věnuje v humanitních i sociálních vědách stále málo reflektovanému tématu: jak se kolektivní umělecká tvorba odehrává „zevnitř“. Autor zkoumá každodennost a dynamiku divadelních kolektivů a usiluje o rekonstrukci toho, jak aktéři sami chápou svou praxi, pozice a vztahy, místo aby je rámoval předem danými kategoriemi.

Kašparova publikace *Co dokáže kultura?* nabízí jedinečnou perspektivu insidera, který zároveň v reálném čase disponuje mocí „něco změnit“. Kariéra Davida Kašpara sleduje pozoruhodnou trajektorii taženou touto ambicí. Od angažovaného aktivisty se postupně vypracoval přes pozici ředitele příspěvkové organizace a komunálního politika až k roli vlivného decision-makera: měsíc po vydání této knihy byl jmenován náměstkem ministra kultury ČR. Kašparovy zkušenosti a situace popsané v knize doplňují a šířeji ilustrují výzkumné pole, do něhož spadají koncepty jako kulturní kapitál, kulturní zprostředkovatelé nebo kulturní vkus a spotřeba, tematizované například v publikaci *Pravidla vkusu: jak se společnost rozhoduje, co je v kultuře hodnotné* od Marie Heřmanové, Michala Lehečky a kol. Právě praktické zaměření recenzované knihy by mohlo být pro některé sociální vědce přínosné propojováním teoretických poznatků s reálnými aplikacemi.

Navzdory výše uvedeným teoreticko-metodologickým limitům je publikace cenným impulsem k tomu, aby se kultura stala vážnějším předmětem zájmu i v rámci sociálních věd – a to jak v rovině témat, tak výzkumných přístupů. Pokud současné tendence – viz například dotazníkové šetření STEM či publikace *Pravidla vkusu* – naznačují rostoucí zájem o kulturu jako významný společenský fenomén, Kašparův prakticky ukotvený text lze chápat jako součást tohoto dobrého trendu, který si zaslouží další kultivaci i kritickou reflexi.

Recenzovaná kniha nesporně přináší ojedinělý pohled na kulturní politiku v českém prostředí a mohla by být relevantní i pro sociální vědce: kulturu pojímá v nejširší možné podobě, reflektuje propojení kultury s různými oblastmi, jako je veřejný prostor, instituce, sousedství a kreativita, teoreticky se pokouší zachytit proces „působení změny skrze kulturu“ konceptem efektu kulturní spirály a vnáší podnět k diskusi o správě městské kultury a roli občanů. Kašpar zároveň tematizuje aktivní kulturní účast a angažovaný přístup, což je klíčové téma pro sociologické studie participace, občanské společnosti a komunitního rozvoje.

Literatura

- BOLTANSKI, Luc. 2010. „Nový režim ospravedlňování: Projektová obec.“ *Biograf* 52–53: 79. ISSN 1211-5770.
- HEŘMANOVÁ, Marie, Ondřej ŠPAČEK, Michal LEHEČKA a Ludmila WŁADYNIĄK. 2023. *Pravidla vkusu: jak se společnost rozhoduje, co je v kultuře hodnotné*. Brno: Host. ISBN 9788027513963.
- KALENDA, Jan a Tomáš KARGER. 2011. „„Kreativní třída‘ v kritické optice Bourdieuo teorie“/ „„Creative Class‘ in the Critical Perspective of Bourdieu’s Theory.“ *Konstrukt*, 15. září (https://www.researchgate.net/publication/226045543_Kreativni_trida_v_kriticke_optice_Bourdieuho_teorie_Creative_Class_in_the_Critical_Perspective_of_Bourdieu's_Theory).
- KAŠPAR, David a Jan GERÝCH. 2024. „Největší nepřítel demokratické společnosti je apatický jedinec v prostoru, říká autor knihy Co dokáže kultura David Kašpar.“ *Archspace.cz*, 20. února. Cit. 4. března 2025 (<https://www.archspace.cz/nejvetsi-nepritel-demokratice-spolocnosti-je-apaticky-jedinec-v-prostoru-rika-autor-knihy-co-dokaze-kultura-david-kaspar>).
- KUBALA, Petr. 2021. *Pokušení romantické soudržnosti: rutina a revoluce v experimentálním divadle*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií (<https://theses.cz/id/9b3wvh/>).
- LANDRY, Charles, Lesley GREENE, François MATARASSO a Franco BIANCHINI. 1996. *The Art of Regeneration: Urban Renewal Through Cultural Activity*. Stroud: Comedia. ISBN 1-873-667-96-5.
- SACCO, Pier Luigi. 2011. *Culture 3.0: A new perspective for the EU 2014-2020 structural funds programming*. EENC Paper.